

राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोग

National Human Rights Commission of Nepal

केन्द्रीय कार्यालय (Central Office)
हरिहर भवन, पुलचोक, ललितपुर (Harihar Bhawan, Pulchowk, Lalitpur, Nepal)

२०७५ वैशाख २८

अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको मानव अधिकार सम्बन्धी राष्ट्रिय सम्मेलन २६ बुँदे घोषणा पत्र जारी गर्दै सम्पन्न

राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोगको आयोजनामा आयोजित अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको मानव अधिकार सम्बन्धी दुई दिने राष्ट्रिय सम्मेलन २६ बुँदे घोषणा पत्र जारी गर्दै आज सम्पन्न भएको छ। घोषणा पत्रको विस्तृत विवरण निम्नानुसार रहेको छ।

उक्त सम्मेलनमा अपाङ्गताको क्षेत्रमा क्रियाशील सात वटै प्रदेशबाट करीब २०० सहभागीहरूको भेलाले अपाङ्गता भएका व्यक्तिको मानव अधिकार संरक्षण संवर्द्धन र प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि व्यापक छलफल भई उठान भएका सवालहरू र समस्याको समाधानका उपायहरूको सुझाव समेतका आधारमा निम्न बुँदाहरूलाई समेट्दै यो काठमाण्डौं घोषणापत्र जारी गरिएको छ।

- १ अपाङ्गता भएका व्यक्तिको अधिकार सम्बन्धी महासन्धी, नेपालको संविधान, २०७२ अपाङ्गता भएका व्यक्तिको अधिकार सम्बन्धी ऐन, २०७४ अपाङ्गता भएका व्यक्तिका लागि पहुँचयुक्त भौतिक संरचना एव संचार सेवा निर्देशिका, २०६९ अपाङ्गतामैत्री संचार निर्देशिका (**Media code**), २०७४ लगायत अन्य ऐन, कानून, नीति, निर्देशिकाको प्रभावकारी कार्यान्वयन हुनुपर्ने साथै अब बन्ने कानूनमा स्थानीय सरकार प्रादेशिक सरकार र केन्द्र सरकारका अपाङ्गता भएका व्यक्तिको अधिकारको संरक्षण गर्नु पर्ने दायित्व स्पष्ट किटान गरी उल्लेख गर्नु पर्ने।
- २ अपाङ्गता भएका व्यक्ति विरुद्ध हुने भेदभाव अन्त्य गरी उनीहरूको नागरिक, राजनीतिक, आर्थिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक अधिकारको सम्मान गर्न तथा अपाङ्गता भएका व्यक्तिलाई सशक्तीकरण गरी नीति निर्माण र विकास प्रक्रियामा सहभागी गराई स्वावलम्बी र सम्मानजनक जीवनयापनको वातावरण सुनिश्चित गर्न पहल गर्नुपर्ने।
- ३ बौद्धिक अपाङ्गता, अटिजम, गम्भीर माँस्तिष्क पक्षघात र मनोसामाजिक अपाङ्गता, बहुअपाङ्गता, स्पाइनल कर्ड इन्जुरी भएका, पूर्ण र अतिअशक्त अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूका लागि सहायक सामग्री, समावेशी शिक्षा, घरदैलो शिक्षा अपाङ्गता भएकै कारणले दैनिक खानु पर्ने औषधी र व्यक्तिगत सहयोगी सेवा साथै पुनर्स्थापनाका कार्यक्रम अनिवार्य गर्नुपर्ने साथै स्वावलम्बन जीवन पद्धति अवधारणालाई मान्यतालाई प्रवर्द्धन गरिनु पर्ने।

राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोग National Human Rights Commission of Nepal

केन्द्रीय कार्यालय (Central Office)
हरिहर भवन, पुल्चोक, ललितपुर (Harihar Bhawan, Pulchowk, Lalitpur, Nepal)

राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोग
नेपाल

- ४ अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको मानव अधिकार संरक्षण र प्रवर्द्धनका लागि सम्बन्धित सरकारी निकाय, नागरिक समाज, मानव अधिकार संस्थाहरू, संचार माध्यम लगायत सरोकारवालासँग सम्वाद र सहकार्य अभिवृद्धि गरी अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको मानव अधिकार सम्बन्धी सचेतना अभिवृद्धि गर्नु पर्ने ।
- ५ संघ, प्रदेश तथा स्थानीय तहबाट प्रकाशित, प्रसारित हुने सबै प्रकारका सूचना र जानकारीहरू ब्रेल, अडियो, ठूलो छाप तथा साङ्केतिक भाषा सहित पहुँचयुक्त सर्वमान्य ढाँचामा (Universal Design) प्रकाशन तथा प्रसारण गर्नुपर्ने ।
- ६ राज्य पुनसंरचना भइरहेको बेला अपाङ्गता भएका व्यक्तिले प्राप्त गर्ने परिचय पत्र प्रदान गर्ने निकाय निष्कृत्य रहेको, नयाँ ऐन र नियमावलीहरूमा स्पष्ट व्यवस्था नभएको हुँदा अपाङ्गता परिचयपत्र प्राप्तीमा कठिनाई भएकोले यथाशीघ्र परिचय पत्र वितरणको व्यवस्था मिलाउनु पर्ने । साथै यसअघि वितरण भएका कतिपय परिचय पत्रको दुरुपयोग सम्बन्धी प्रश्नहरू उठेको हुँदा यसको छानवीन गर्नु पर्ने ।
- ७ सार्वजनिक सवारी साधनलाई अनिवार्य पहुँचयुक्त ढाँचामा रूपान्तरण गर्दै अपाङ्गता भएका व्यक्तिका लागि भएको ५० प्रतिशत छुट, आरक्षण सीटको कार्यान्वयनको व्यवस्थालाई पूर्ण कार्यान्वयन गर्नुपर्ने, सवारी साधन अनुमति पत्र प्राप्त गर्ने व्यवस्था मिलाई अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूका लागि सबै प्रकारका वीमाको व्यवस्था र वित्तीय संस्थाहरूलाई सर्वमान्य ढाँचा (Universal Design) अनुरूप बनाउनु पर्ने ।
- ८ प्रदेश र स्थानीय तहले आफ्नो कानून, नीति, नियम र निर्देशिकाहरू तयार गर्दा अपाङ्गता भएका व्यक्तिको अधिकार सम्बन्धी महासन्धि, नेपालको संविधान, २०७२ ले अपाङ्गता भएका व्यक्तिका लागि सुनिश्चित गरेका सवालहरूको सम्बोधन हुने गरी विज्ञको रूपमा उनीहरूको अर्थपूर्ण सहभागितासहितको समावेशी सिद्धान्तका आधारमा अपाङ्गता मैत्री कानूनहरू निर्माण गर्नुपर्ने ।
९. अपाङ्गता भएका महिला र बालिकाहरू अत्यधिक मात्रामा यौनजन्य हिंसा, बलात्कार तथा घरेलु हिंसा, विवाह नभएका र विवाह गरी छोड्ने लगायतका हिंसा प्रभावित भइरहेका तथ्यलाई हृदयंगम गर्दै हिंसा न्यूनीकरण गर्न न्याय संयन्त्रको निर्माण गरी प्रभावितलाई छिटो न्याय दिने प्रणालीको विकास गरी न्यायमा पहुँचको सुनिश्चितता गर्नुपर्ने ।
- १० अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरू यसभित्र पनि बौद्धिक अपाङ्गता, अटिजम, मनोसामाजिक र पूर्ण अशक्त अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरू विद्यालयको पहुँच बाहिर भएको हुँदा उनीहरूको चाहनाअनुसार समुदायको विद्यालयमा निःशुल्क, अनिवार्य र गुणस्तरीय अध्ययन गर्न पाउने व्यवस्थाको सुनिश्चितताको साथै उपयुक्त रोजगारीको व्यवस्था गर्नु पर्ने साथै अस्थायी करार सेवामा कार्यरत अपाङ्गता व्यक्तिको लागि प्रक्रिया पूरा गरी स्थायी गरिनु पर्ने

राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोग National Human Rights Commission of Nepal

केन्द्रीय कार्यालय (Central Office)
हरिहर भवन, पुलचोक, ललितपुर (Harinarayan, Pulchowk, Lalitpur, Nepal)

- ११ अपाङ्गता सम्बन्धी महासन्धि (UNCRPD) समितिले दिएको सिफारिशलाई प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि अधिकार सम्पन्न संयन्त्र गठन गर्नु पर्ने ।
- १२ सबै सार्वजनिक भौतिक संरचना प्रविधि र संचार सेवालाई सर्वमान्य ढाँचा (Universal Design) को सिद्धान्तअनुसार बनाउनु पर्ने ।
- १३ अपाङ्गता भएका व्यक्तिले प्रयोग गर्ने सहायक सामग्री, उपकरण, अपाङ्गता भएकै कारणले नियमित प्रयोग गर्ने औषधी तथा हेमोफेलिया भएका व्यक्तिका लागि फ्याक्टर र प्लाज्मा, स्फाइनल कर्ड इन्जुरीले प्रयोग गर्ने क्याथेटर, प्याड लगायत अन्य आधारभूत सेवाहरूलाई अधिकारको रूपमा स्वीकार्दै निःशुल्क सर्वसुलभ साथै उपचारको व्यवस्था गर्नु पर्ने ।
- १४ अपाङ्गता भएका व्यक्तिको खण्डीकृत तथ्यांक स्थानीय तहमा नियमित रूपमा अद्यावधिक गर्नुपर्ने ।
- १५ अपाङ्गता भित्र महिला बालबालिका आदिवासी जनजाति, दलित, मधेसी, मुस्लिम अटिजम बौद्धिक अपाङ्गता मनोसामाजिक अपाङ्गता पिछ्छडिएको क्षेत्र लगायतको पहिचान गरी क्षमता अभिवृद्धि गर्नुपर्ने ।
- १६ हिंसा प्रभावित महिला, द्वन्द्व प्रभावित, बेवारिसे तथा अभिभावकविहीन अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको संरक्षणमा विशेष व्यावस्थासहितको संरक्षण गृह र सेवा लगायतको व्यवस्थापन गर्नुपर्ने ।
- १७ अपाङ्गता भएका व्यक्तिका लागि आर्थिक, सामाजिक तथा चिकित्सकीय पुर्नस्थापना युवामैत्री कार्यक्रमहरू, यौन तथा प्रजनन स्वास्थ्यका कार्यक्रमहरू एवम् मनोरञ्जन र खेलकूदस्थलको केन्द्र स्थापना गरी खेललाई प्रवर्द्धन गर्न प्रदेश र स्थानीय तहमा व्यवस्था गर्नुपर्ने ।
- १८ संबैधानिक अंगका रूपमा छुट्टै अपाङ्गता आयोगको गठन गर्नुपर्ने साथै अन्य संबैधानिक आयोगहरूमा अपाङ्गता भएका व्यक्तिको अनिवार्य प्रतिनिधित्व हुनुपर्ने ।
- १९ अपाङ्गता भएका व्यक्तिको अधिकार सम्बन्धी ऐन २०७४ को अनुसार राष्ट्रिय निर्देशन समिति र प्रदेश र सबै स्थानीय तहमा अपाङ्गता समन्वय समिति अविलम्ब गठन गरी अपाङ्गता उत्थान तथा विकासका लागि तीनै तहमा प्रष्ट नीति तथा कार्यक्रम सहित पर्याप्त र निश्चित प्रतिशत बजेटको व्यवस्था गर्नुपर्ने । श्रोत तथा साधन परिचालनमा केन्द्र सरकारको पचास प्रतिशत, प्रदेश सरकारको पच्चीस प्रतिशत र स्थानीय सरकारलाई पच्चीस प्रतिशत जिम्मेवारी हुनुपर्ने ।
- २० बौद्धिक अपाङ्गता, अटिजम मनोसामाजिक अपाङ्गता तथा पुर्ण अशक्त अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूका लागि नीतिगत व्यवस्थासहित परिवार सहायता कार्यक्रम, हेरचाह, व्यक्तिगत सहयोगी र जीवन निर्वाहको व्यवस्था गर्नुपर्ने ।

राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोग National Human Rights Commission of Nepal

केन्द्रीय कार्यालय (Central Office)
हरिहर भवन, पुलचोक, ललितपुर (Harihar Bhawan, Pulchowk, Lalitpur, Nepal)

राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोग
नेपाल

- २१ अपाङ्गता मैत्री विपद् व्यवस्थापन नीति लागू गरी, भूकम्प प्रभावित क्षेत्रका अपाङ्गता भएका व्यक्तिका आवश्यकताअनुसार आवास व्यवस्थासहित अन्य कार्यक्रमहरुमा समावेशीकरण र सहभागिताको सुनिश्चिता गर्नुपर्ने ।
- २२ सार्वजनिक सेवा दिने स्थानहरुमा साकेतिक भाषा दोभाषे, नोट टेकर, क्याप्सनिड तथा स्पर्श संकेतको व्यवस्था साथै स्थानीय मातृ भाषालाई समेत प्रबर्धन गर्नुपर्ने ।
- २३ अपाङ्गता भएका व्यक्तिले प्रयोग गर्ने सबै प्रकारका सहायक सामग्री, सवारी साधन सर्वसुलभ र स्वदेशमै उत्पादन हुने वातावरणसहित विदेशबाट खरिद तथा अनुदान प्राप्त हुँदा भन्सार अन्तशुल्क तथा कर छुटको व्यवस्था गर्नुपर्ने, खेलकूद सामग्री, सहायक सामग्री तथा कृत्रिम अङ्गहरुको प्रावधानलाई स्वस्थ विमाले सम्बोधन गर्नुपर्ने ।
- २४ अपाङ्गता मैत्री व्यवस्थित बस्ती वसोवास, जनता आवास कार्यक्रम अपाङ्गताको जनसंख्याको आधारमा, सुकुम्बासी बस्ती व्यवस्थापन र अपाङ्गता भएका व्यक्तिलाई लक्षित गरी अपाङ्गतामैत्री अपार्टमेन्टको निर्माण गर्ने कार्यक्रम तय गर्नुपर्ने ।
- २५ अपाङ्गता भएका व्यक्तिलाई रोजगारी दिने संस्था वा कार्यालयलाई कर छुट र स्वयं अपाङ्गता भएका व्यक्तिले व्यवसाय, संचार गृह संचालन र उपकरण खरीद गर्दा कर छुट, अनुदान, सहूलियत दरमा ऋणको व्यवस्था र पब्लिक कम्पनी सेयर वितरण हुदा अपाङ्गता भएका व्यक्तिका लागि निश्चित प्रतिशत निर्धारण हुनुका साथै स्वरोजगारलाई प्रोत्साहित, सहयोग एवम् प्रबर्धन गर्नुपर्ने ।
- २६ अपाङ्गता भएका महिलाहरुको प्रजनन अधिकारलाई सुनिश्चित गर्न सम्पूर्ण अस्पतालहरुमा अपाङ्गतामैत्री प्रसुति कक्षको व्यवस्था गर्नुपर्ने ।

वैशाख २७ - २८, २०७५
काठमाण्डौं घोषणापत्र

मोहना अन्सारी
सदस्य/प्रवक्ता